

Рівчаченко О. А. – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Формування комунікативної толерантності в поліцейських Національної поліції України за допомогою інтерактивних засобів навчання

*Питання цілеспрямованого формування комунікативної толерантності поліцейських набуває особливого значення в сучасних реаліях перезавантаження правоохоронних органів і впровадження нових стандартів професійної діяльності. **Метою** статті є встановлення особливостей психологічного забезпечення формування комунікативної толерантності в поліцейських Національної поліції України за допомогою інтерактивних засобів навчання. **Методологія.** Методологічною основою дослідження стали принципи системного та гуманістичного підходів; єдності свідомості, поведінки та діяльності; діалектичного зв'язку біологічного й соціального, використано як окремі загальнонаукові, так і психодіагностичні методи: анкетування, бесіда, тестування. **Наукова новизна.** Дослідження проводили серед працівників Національної поліції України, які проходять навчання в інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, що передбачало психологічне діагностування та аналіз особистісних характеристик комунікативної толерантності, побудову та проведення навчальних занять за допомогою інтерактивних засобів навчання, визначення психологічних умов щодо підвищення ефективності цього процесу. Урахування результатів діагностування рівня розвитку загальної та комунікативної толерантності працівників Національної поліції України на початку вивчення спеціальної дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» надало можливість викладачам суттєво підвищити ефективність викладання та забезпечити формування професійно важливих якостей поліцейських, до яких насамперед належить комунікативна толерантність. **Висновки.** Комунікативна толерантність поліцейських Національної поліції є обов'язковою складовою спеціальної професійної підготовки, сприяє становленню особистості професіонала, є підґрунтям професійної майстерності та запорукою ефективної правоохоронної діяльності. Вважаємо за доцільне введення дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» до програми підготовки курсантів усіх спеціальностей у закладах вищої освіти МВС України. Реалізація завдання з формування комунікативної толерантності поліцейських потребує застосування сучасних педагогічних форм і методів, чому цілком відповідають інтерактивні засоби навчання. Надалі перспективними науковими пошуками стануть дослідження психолого-педагогічних особливостей активізації формування комунікативної толерантності поліцейських Національної поліції як у процесі базової професійної підготовки, так і в системі службової підготовки персоналу.*

Ключові слова: комунікативна толерантність; особистість професіонала; права, свободи людини та громадянина; особистісний розвиток; тренінг; інтерактивні засоби навчання.

Вступ

Складні питання сьогодення українського суспільства, політична й економічна кризи, ведення військових дій на території держави, сепаратистські вияви, міграційні процеси на значних територіях країни є підґрунтям загострення конфліктних відносин серед різних верств населення. Слід зазначити, що за таких умов вимоги суспільства до працівників правоохоронних органів значно підвищуються. Першочергового значення набуває спрямованість поліцейських на ефективне спілкування з різними категоріями громадян у складних життєвих ситуаціях, готовність до діалогу, розуміння та співробітництво, пошук компромісу, орієнтованість на гуманістичні цінності свободи, права людини, застосування теорії ненасильства тощо. Загалом толерантність є підґрунтям поваги до прав і свобод іншої людини.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових праць,

присвячених комплексному аналізу особливостей формування комунікативної толерантності у поліцейських Національної поліції України за допомогою інтерактивних засобів навчання.

Проблеми толерантності як соціально-психологічного феномену досліджувалися такими вітчизняними та іноземними дослідниками, як: О. Асмолов, Г. Балл, В. Бойко, Т. Болотіна, Б. Гершунський, О. Грива, І. Гриншпун, Н. Зіганшина, Л. Карамушка, Д. Леонтьєв, В. Лекторський, А. Орлов, А. Реан, О. Савченко, Г. Скрябіна, Г. Солдатова, В. Тишков, Л. Шайгерова, О. Шарова. Особливостям психолого-педагогічних умов виховання та формування толерантності особистості присвячені наукові праці Ю. Іщенко, О. Клепцова, В. Тишкова, П. Степанова, Н. Вязовець, В. Лаврової та ін. Аналізуючи питання застосування інтерактивних технологій навчання під час навчально-виховного процесу, зазначимо, що досить багато дослідників приділяли увагу цій проблематиці: Л. Ампілогова, Л. Артемова,

І. Войтова, К. Гря, Л. Годкевич, Т. Добриніна, Т. Дуткевич, І. Ігошина, І. Осадченко, І. Підласий, Л. Пироженко, О. Коберник, М. Кларін, Є. Козіна, Н. Коломієць, О. Комар, Т. Кравченко, Л. Павлова, О. Пометун, А. Смолкін, В. Скрипник, Н. Суворова, А. Хуторський, І. Якиманська та ін. І. Зозуля розглядає питання відповідності Національної поліції міжнародним стандартам діяльності, вказуючи на недоліки стану внутрішньої готовності української поліції відповідати стандартам організації та діяльності поліцейських органів Європейської Співдружності (Zozulia, 2018).

Мета і завдання дослідження

Метою статті є встановлення особливостей психологічного забезпечення формування комунікативної толерантності в поліцейських Національної поліції України за допомогою активних засобів навчання.

Виклад основного матеріалу

У Декларації принципів толерантності, прийнятій ЮНЕСКО 16 листопада 1995 року, визначено, що толерантність – це, насамперед, «...правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження й способів вияву людської індивідуальності», проголошено основні принципи людського єднання в сучасному й майбутньому світі та вказано шляхи їхньої реалізації ("Promoting Tolerance", р. 1). С. Яланська толерантністю особистості вважає доброзичливе та терпиме ставлення до оточуючих і навколишніх подій, що не порушує прав людини й не завдає шкоди довкіллю (Yalanska, 2016, р. 101). Н. Семенів визначає толерантність як ступінь емоційного настрою та поведінки людини до інших людей, що не обмежується лише позитивним ставленням. Передусім це виявлення терпимості до виявів іншої поведінки або хоча б нейтральне ставлення до людей з іншими поглядами чи поведінкою (Semeniv, 2019, р. 275).

М. Черемський зауважує, що толерантність є важливою умовою самоактуалізації та соціалізації особистості. У колективі, де відсутнє толерантне ставлення один до одного, виникають суперечки та конфлікти, унаслідок чого колектив розпадається. Тому важливою умовою існування толерантності між людьми є взаємоповага та взаємодія, від чого виграють обидві сторони. Автор вказує, що важливу роль у розвитку толерантності відіграє творчість. Вона сприяє створенню дружньої атмосфери в колективі, активізації творчого самовираження особистості, підвищенню рівня її естетичної та морально-етичної культури (Cheremskyi, 2018, р. 81).

Пошук ефективних моделей формування комунікативної толерантності в поліцейських

Національної поліції містить використання засобів психологічної діагностики, застосування продуктивних засобів активного навчання та психотехнік, визначення умов оптимізації даного процесу. Як слушно зазначає М. Радченко, використання інтерактивних методів під час навчання у закладах вищої освіти сприяє формуванню комунікативної культури студентів, розвитку толерантності, емпатії, взаємоповаги; стає ефективним засобом формування комунікативних умінь і навичок (висловлювання та доведення своїх ідей, думок тощо) (Radchenko, 2014, р. 303).

Наше дослідження проводилось серед поліцейських Національної поліції України, що проходили навчання в Інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації НАВС, містило діагностування та аналіз особистісних характеристик толерантності (Rivchachenko, 2018), проведення тренінгових занять, визначення умов щодо підвищення ефективності навчання.

У процесі викладання навчальної дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» відбувалося цілеспрямоване створення умов щодо розвитку таких якостей особистості поліцейських, як відповідальність, упевненість у собі, своїх вчинках і стосунках з іншими, власне почуття свободи, рівності, справедливості, повага до «іншомислення», вміння зрозуміти іншу людину, а також усвідомлення норм власної поведінки, прийняття себе та інших, цілісність, інтегрованість «Я», усвідомлення значимості толерантних моделей поведінки, міжособистісного толерантного спілкування. Слід зазначити, що дана навчальна дисципліна сприяє поглибленню знань поліцейських з прав і свобод людини та громадянина, навичок та досвіду їх захисту, вихованню поваги до людської гідності, рівноправ'я, розуміння зв'язку між правами й обов'язками, правової та громадянської компетентності, загальнолюдських цінностей, підвищенню професійної майстерності фахівців. Крім того, тематика дисципліни передбачає розгляд особливостей уявлень щодо ролі жінок і чоловіків у поліції, родині та суспільстві, сприяє формуванню світогляду, вільному від гендерних упереджень, зменшенню гендерної нерівності, запобіганню гендерно-обумовлених злочинів.

Основними завданнями нашого дослідження стали: розвиток прагнення поліцейських до розуміння себе й інших; оволодіння техніками самоконтролю й ефективної комунікації, озброєння їх відповідними комунікативними техніками, здатністю до вибору власних виховних впливів, адекватних психологічним особливостям об'єкту спілкування; розвиток здатності до встановлення довірливих контактів; формування особистісних

якостей, якими забезпечується досягнення необхідного рівня комунікативної толерантності.

Дослідження ґрунтувалося на чотирьох принципах особистісно-центрованого підходу до вивчення комунікативної толерантності: індивідуально-психологічному, віковому, соціально-психологічному та системно-психологічному. Проаналізувавши результати дослідження, було встановлено, що основними психологічними складовими толерантності особистості поліцейського є: рівноваженість, стриманість у конфліктних ситуаціях, емоційна стійкість і витривалість до фрустраційних впливів, середній рівень тривожності, низький рівень агресивності, ворожості, високий рівень емпатії, комунікативності, прийняття себе та інших, готовність до контактів з іншими, товариськість, гнучкість у спілкуванні, відкритість, нонконформізм, гнучкість мислення, готовність до перегляду власної точки зору та прийняття позиції іншого, позитивний смисл Я, внутрішній локус контролю, упевненість у собі, розвинуті якості самоконтролю та саморегуляції.

Проведене нами анкетування поліцейських показало, що комунікативна толерантність розглядається ними в таких аспектах: як особистісна якість особистості, як особливість взаємодії з іншими людьми, як професійно важлива якість фахівця, безпосередньо пов'язана зі службовою діяльністю.

Н. Вязовець і В. Лаврова виокремили такі домінуючі якості в толерантній особистості: терпіння, терпимість, вміння володіти собою, гуманізм, довіра, вміння слухати, альтруїзм, чуйність, почуття гумору, вміння не засуджувати інших (Viazovets, & Lavrova, 2003). Г. Кустова зазначає, що для розвитку толерантності особистості необхідно формувати чотири основні компоненти: психологічну стійкість, систему позитивних установок, комплекс індивідуальних якостей, систему особистих і групових цінностей (Kustova, p. 4). І. Гриншпун виокремлює такі компоненти толерантності: когнітивний компонент, який включає можливість розуміння «чужої системи конструктивів» у змістовному та структурному плані; вольовий компонент, що визначається сформованістю засобів саморегуляції в ситуаціях фрустрації; поведінковий компонент, до якого належать вчинки, спрямовані на встановлення контакту, запобігання непродуктивних конфліктів або їх продуктивне вирішення; рефлексивний компонент, який означає здатність до перебудови неадекватних установок, стосунків та вчинків (Grinshpun, 2003).

Цілком поділяємо думку Н. Цвіркун, яка слушно зауважує, що толерантність як особливість свідомості, особистісна риса не властива людині генетично й може у неї не з'явитися, якщо вона не буде спеціально вихованою. З огляду на гостроту цієї проблеми,

потрібно виховати майбутнього поліцейського із почуттям поваги, прийняттям і правильним розумінням багатоманітності культур нашого світу, форм самовираження та способів вияву людської індивідуальності, що передбачає толерантне ставлення до інших національностей, рас, кольору шкіри, статі, сексуальної орієнтації, віку, мови, релігії, національного походження тощо. Направленість освітнього й виховного процесів формування толерантності в освітніх закладах МВС України автор пропонує представити так: по-перше, виховання курсантів у дусі відкритості, прийняття інших народів, їхніх цінностей та культури; по-друге, прищеплення ідеї альтруїзму та поваги до інших, неупередженого ставлення до різних категорій осіб; по-третє, використання ненасильницьких засобів у вирішенні конфліктів та відмова від невиправданого насильства. Брак досвіду, культури спілкування, незнання людських розбіжностей породжують інтолерантність. Єдиний спосіб протистояти цьому – підвищувати культурно-освітній рівень підростаючого покоління (Tsvirkun, 2017, p. 295). На жаль, наразі викладання дисципліни «Толерантність та недискримінація в роботі поліцейських» передбачена тільки для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Вважаємо за доцільне ввести дану дисципліну до програми підготовки курсантів усіх спеціальностей у вищих навчальних закладах МВС України.

Викладачам і тренерам потрібно враховувати, що основи толерантної поведінки особистості закладаються в ранньому дитинстві під час сімейного спілкування та виховання. І. Федосєєвою встановлено, що практика застосування батьками таких поєднань стилів взаємин із дітьми молодшого підліткового віку, як позитивний інтерес, директивність і ворожість призводить до виникнення в них афективної інтолерантності, що виявляється в агресивності, схильності до афективних нападів невмотивованої природи, лабільності настрою, підвищеного стану тривожності, збудженості й напруги, прояви яких відбуваються на тлі низької самоповаги, підозрілості, внутрішньої конфліктності, непевності в собі та власних вчинках, схильності до самозвинувачення, низького самоконтролю, водночас за наявності високої мотивації до успіху і цілком раціональної оцінки ними змісту й перебігу тих чи тих життєвих ситуацій. Виявлено, що чинником виникнення в осіб середнього підліткового віку комунікативної форми інтолерантності є поєднання таких виховних стилів батьків, як: автономність (відстороненість), непослідовність і директивність, наслідком яких є прояви в підлітків низької товариськості, замкнутості, низького рівня групового конформізму, дистанціювання від оточуючих, прагнення до усамітнення, пасивності та нерішучості, тенденції до індивідуалізму, незадоволеності власним Я

(позитивний смисл Я), поміркованості у виборі партнерів спілкування, а також щодо нечутливості до фрустраційних впливів та схильності до внутрішнього локусу контролю. Визначено, що таке поєднання стилів взаємин батьків з особами старшого підліткового віку, як непослідовність, ворожість, автономність і директивність – сприяють породженню в них ментальної форми інтолерантності, що виявляється в ригідності мислення, непоступливості власною та неприйнятті позиції іншого, некритичному ставленні до думки й поглядів інших, категоричності у судженнях, неготовності до групових дискусій, що супроводжується конфліктним смислом Я, самовпевненістю, радикалізмом і прагненням до домінування. Поза тематичного предмета спілкування виявляють водночас достатню відвертість, гнучкість і стабільність комунікативних актів, а також емоційну відгукуваність у широкому просторі міжперсональних та соціальних стосунків (Fedosieieva, 2011, p. 10).

Як зазначає І. Кривошапка, виховання толерантності має здійснюватися на раціональному, емоційному та орієнтованому на завдання рівнях. Головними його компонентами є глибокі знання про толерантність, загальна спрямованість на толерантну поведінку, а також певні навички розв'язання конфліктів. Однак самі лише знання не є достатньо потужним стимулом до прояву толерантної поведінки в конфліктних ситуаціях. З цією метою необхідно розвивати певні здібності, які посилюють схильність до толерантного ставлення та здійснення відповідних дій. Такими здібностями автор вважає уміння вести діалог, спілкуватися, з розумінням вислуховувати іншого й формулювати власні погляди, права та потреби таким чином, щоб інший міг їх зрозуміти; уміння дивитися на проблему в реальному світлі й визнавати позицію іншого; уміння користуватися моделями конструктивного та демократичного розв'язання конфліктів; розуміння принципової обмеженості й суб'єктності будь-якої інтерпретаційної моделі, відчуття мовчазного вдавання чого-небудь, яке іноді є передумовою конфліктів (Kryvoshapka, 2013, p. 26).

Отже, ці психологічні особливості слід обов'язково враховувати, організовуючи педагогічну діяльність та плануючи зміст навчальних занять з метою формування та розвитку комунікативної толерантності поліцейських.

На підставі проведеного комплексу психодіагностичних методик, спрямованих на виявлення базових особистісних характеристик особистості поліцейських і виявів основних характеристик толерантності, було визначено короткострокову програму формувальних впливів, виходячи із нормативної кількості годин, відведених на вивчення дисципліни. Програмою передбачено застосування, перш за все,

інтерактивних методів навчання (тренінгових технологій, навчальних ділових і рольових ігор тощо), оскільки такий підхід має найбільш ефективні та швидкі психолого-педагогічні засоби в процесі формування будь-яких особистісних та професійних компетентностей фахівців. Л. М. Семенова вказує, що специфіка тренінгової технології полягає у високій інтенсивності проведення занять та використанні різноманітних способів досягнення заявленого результату прямо в процесі самого тренінгу. Методи, прийоми й техніки тренінгу достатньо різноманітні. До них належать творчі завдання, вікторини, баскет-метод, аналіз кейса, рольові та ділові ігри, мозковий штурм, вправи, спрямовані на зближення людей, інтенсифікатори, імітаційне моделювання, ситуативні завдання тощо (Semenova, 2017, p. 107).

Методологічною основою нашого дослідження стали принципи системного та гуманістичного підходів; єдності свідомості, поведінки та діяльності; діалектичного зв'язку біологічного та соціального (Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Н. Гришина, О. М. Леонтьєв, К. Роджерс та ін.).

Загалом програма спрямована на:

- 1) розуміння різноманіття культур сучасного світу, актуалізацію знань щодо психологічних особливостей стереотипів (етнічних, гендерних тощо) та їх вплив на формування толерантної поведінки особистості;
- 2) роботу із системою ціннісних орієнтацій особистості, що є підґрунтям толерантності;
- 3) формування активної соціальної, громадянської та професійної позиції поліцейських;
- 3) формування стійкої психологічної культури поліцейських, що полягає в адекватному розумінні як своїх внутрішніх процесів, станів і властивостей, так і в розумінні інших людей, вмінні налагоджувати й підтримувати доброзичливі ділові стосунки з людьми;
- 4) напрацювання навичок ефективної комунікації в міжособистісному професійному спілкуванні;
- 5) розвиток навичок рефлексії, зворотного зв'язку в професійних комунікаціях;
- 6) формування навичок саморегуляції та психологічної самодопомоги, уміння володіти собою, конструктивним формам опанування вираження агресії;
- 7) формування навичок конструктивного міжкультурного діалогу в професійному середовищі.

Застосування авторської програми короткострокових тренінгів, спрямованих на формування комунікативної толерантності, дозволило досягти позитивних результатів, що підтверджується об'єктивними даними вихідного контролю (психодіагностичне тестування, спостереження за професійною комунікативною діяльністю слухачів) та суб'єктивними звітами учасників. Варто підкреслити дещо кращі результати формування та розвитку толерантності у молодших поліцейських, у порівнянні зі старшими за віком та вислугою років.

Хоча в цивільному українському суспільстві толерантність як особистісна якість частіше притаманна людям літнього віку. На нашу думку, це пояснюється специфікою професійного добору кандидатів на службу, який спрямований на виявлення та відповідність певних особистісних якостей вимогам професійної діяльності поліцейських.

Слід зазначити, що застосування засобів інтерактивних технологій забезпечило створення оптимального навчального середовища, розвиваючи такі психологічні якості у поліцейських, як відкритість до спілкування та інформації, асертивність, адекватне сприйняття себе та свого оточення, психологічна стійкість, самоконтроль, усвідомлення рівноцінності всіх людей, незалежність, соціокультурна адаптація, позитивні установки на взаємодію, опора на себе, досвід, прийняття відповідальності тощо. Це, зі свого боку, сприяло створенню толерантного середовища в навчальній групі, зменшенню напруги й тривожності слухачів, підвищенню позитивної мотивації до навчання, засвоєнню більшої кількості навчальної інформації, збільшенню пізнавальної активності. Погоджуємось з думкою Л. Залановської, яка зазначає, що впровадження моделі формування толерантності та її ефективність у вищому навчальному закладі може бути забезпечена за таких умов: формування толерантності є частиною загальної системи професійної підготовки студентів, спрямованої на розвиток професійно-особистісних новоутворень, яка реалізується в навчальній роботі зі студентами; створені психологічні та педагогічні умови, необхідні для найповнішої реалізації програми формування толерантності; організовані проблемні дискусії, під час яких набувається досвід з огляду на інші думки, що активізує розвиток механізму децентрації; організований процес рефлексії (Zalanovska, 2019, p. 180).

Як зазначає А. Остапенко, упровадження інноваційних педагогічних технологій у викладання професійно орієнтованих предметів уможливорює докорінно змінити позицію студентів, перетворивши їх на суб'єкти навчання, співавторів навчального процесу (Ostapenko, 2018, p. 123). Перевагами інтерактивного навчання Н. Полудонна вважає такі чинники: можливість реалізації значно більшої кількості дидактичних завдань на занятті; високу результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь; формування вмінь ефективно взаємодіяти в колективі (що є професійно значимим з погляду вимог професійної діяльності); ефективний розвиток навчальної діяльності, тобто курсант (слухач) стає суб'єктом навчання, відчуває себе активним учасником квазіпрофесійної ситуації та власного розвитку

(це забезпечує внутрішню мотивацію до навчання і, як наслідок, – покращення якості результатів навчання) (Poludonna, 2019, p. 114).

Вважаємо, що найважливішу роль у формуванні комунікативної толерантності слухачів відіграє толерантний викладач. Таку думку обстоює і О. Канарова, яка зауважує, що толерантний педагог, який має особливу тактику побудови власної поведінки щодо вихованця, спроможний досягти більшої результативності у формуванні міжособистісних взаємин (Kanaova, 2015, p. 109).

Переконані, що дотримання діалогового вектору під час проведення навчальних занять стимулює слухачів до саморозвитку, самовдосконалення та є шляхом до діяльної самореалізації як особистості та фахівця. Саме толерантне середовище в процесі навчання у закладі вищої освіти сприятиме формуванню толерантного стилю життя загалом і комунікативної толерантності поліцейських Національної поліції України зокрема.

Наукова новизна

Дослідження проводили серед працівників Національної поліції України, які проходять навчання в інституті підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, що передбачало психологічне діагностування та аналіз особистісних характеристик комунікативної толерантності, побудову й проведення навчальних занять за допомогою інтерактивних засобів навчання, визначення психологічних умов щодо підвищення ефективності цього процесу. Урахування результатів діагностування рівня розвитку загальної та комунікативної толерантності працівників Національної поліції України на початку вивчення спеціальної дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» надало можливість викладачам суттєво підвищити ефективність викладання та забезпечити формування необхідних професійно важливих якостей поліцейських, до яких передусім належить комунікативна толерантність.

Висновки

Отже, толерантність особистості розвивається протягом соціалізації та є набутою властивістю як результат виховання. Комунікативна толерантність поліцейських Національної поліції є обов'язковою складовою спеціальної професійної підготовки, сприяє становленню особистості професіонала, є підґрунтям професійної майстерності та запорукою ефективної правоохоронної діяльності. Вважаємо за доцільне введення дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» до програми підготовки курсантів усіх спеціальностей

у закладах вищої освіти МВС України. Реалізація завдання з формування комунікативної толерантності поліцейських вимагає застосування сучасних педагогічних форм і методів, чому цілком відповідають інтерактивні засоби навчання. Подальшого детального дослідження потребують

психолого-педагогічні особливості активізації формування комунікативної толерантності поліцейських Національної поліції як у процесі базової професійної підготовки, так і в системі службової підготовки персоналу.

REFERENCES

- Cheremskyi, M. (2018). Tolerantnist osvithnoho seredovyscha yak umova tvorchoho samovyrazhennia osobystosti [Educational tolerance as a condition for creative self-expression]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy, The theory and practice of social systems management*, 2, 75-82. doi: 10.20998/2078-7782.2018.2.08 [in Ukrainian].
- Fedosieieva, I.V. (2011). Sotsialno-psykholohichni chynnyky formuvannia tolerantnosti pidlitkiv u simi [Socio-psychological factors in the formation of adolescent tolerance in the family]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
- Grinshpun, I.B. (2003). Poniatie i sodержatelnye kharakteristiki tolerantnosti [The concept and meaningful characteristics of tolerance]. *Tolerantnoe soznanie i formirovanie tolerantnykh otnosheniy (teoriia i praktika), Tolerant consciousness and the formation of tolerant relations (theory and practice)*: Proceedings of the Scientific and Methodical Conference. S.K. Bondyrev (Eds.). (pp. 31-40). Moscow [in Russian].
- Kanarova, O. (2015). Rol vykhovatel'ia u formuvanni tolerantnosti ditei doshkilnoho viku [The role of the educator in the formation of tolerance of preschool children]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu, Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University*, 1, 106-110. doi: 10.7905/nvmdpu.v0i14.1051 [in Ukrainian].
- Kryvoshapka, I.V. (2013). Aktualni problemy vykhovannia tolerantnosti maibutnikh vykladachiv [Actual problems of fostering tolerance of future teachers]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3(29), 21-29 [in Ukrainian].
- Kustova, H. *Fenomen tolerantnosti i mekhanizmy formuvannia tolerantnosti v umovakh hlobalizatsii [The phenomenon of tolerance and mechanisms of formation of tolerance in the conditions of globalization]*. Retrieved from http://istok.ucoz.ua/publ/fenomen_tolerantnosti_i_mekhanizmi_formuvannja_to_lerantnosti_v_umovakh_globalizacii_kustova_ganna/1-1-0-3 [in Ukrainian].
- Ostapenko, A.K. (2018). Metodichni zasady vykorystannia interaktyvnykh tekhnolohii u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh fakhivtsiv z osvithnoho menezhmentu [Methodical principles of using interactive technologies in the training of future specialists in educational management]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu, Bulletin of Cherkasy University*, 8, 119-124 [in Ukrainian].
- Poludonna, N.S. (2019). Efektyvnist interaktyvnykh metodiv u zakladakh vyshchoi osvity zi spetsyficnymi umovamy navchannia (kompetentnisnyi pidkhid) [Effectiveness of interactive methods in higher education institutions with specific learning conditions (competency approach)]. *Aktualni problemy vyshchoi profesiinnoi osvity, Topical problems of higher vocational education*: Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference. (pp. 114-115). Kyiv [in Ukrainian].
- Promoting Tolerance. (n.d.). www.unesco.org. Retrieved from <http://www.unesco.org>.
- Radchenko, M.A. (2014). Interaktyvni tekhnolohii navchannia v profesiinomu stanovleni maibutnikh spetsialistiv [Interactive learning technologies in the professional formation of future specialists]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools*, 34, 299-306 [in Ukrainian].
- Rivchachenko, O.A. (2018). Psykholohichne zabezpechennia formuvannia komunikatyvnoi tolerantnosti u pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Psychological support for the formation of communicative tolerance in the National Police of Ukraine]. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 2(23), 136-144. Retrieved from <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/895> [in Ukrainian].
- Semeniv, N.M. (2019). Doslidzhennia etnichnoi tolerantnosti v studentskomu seredovyschi [Research on ethnic tolerance in the student environment]. *Molodyi vchenyi, Young scientist*, 3, 275-280. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58> [in Ukrainian].
- Semenova, L.M. (2017). Potentsial trenirovovoy tekhnologii v formirovanii imidznelogicheskoy kompetentnosti budushchego spetsialista po reklame i sviaziam s obshchestvennostiu [The potential of training technology in building the image competence of a future specialist in advertising and public relations]. *Uchonye zapiski Zabaykalskogo gosudarstvennogo universiteta, Scientific notes of the Transbaikal State University*, 2(12), 105-111. doi: 10.21209/2542-0089-2017-12-2-105-111 [in Russian].
- Tsvirkun, N.Yu. (2017). Formuvannia tolerantnosti u politseiskykh [Formation of tolerance in police officers]. *Pidhotovka okhorontsiv pravoporiadku v Kharkovi (1917-2017 rr.), Training of law enforcement guards in Kharkov (1917-2017)*, 293-295 [in Ukrainian].
- Viazovets, N.V., & Lavrova, V.L. (2003). Problema psykholohicheskoy tolerantnosti v sisteme shkolnogo obrazovaniia [The problem of psychological tolerance in the school system]. *Zhurnal prikladnoy psikhologii, Journal of Applied Psychology*, 2, 38 [in Russian].

- Yalanska, S. (2016). Psykholohichni aspekty rozvytku tolerantnosti osobystosti v osvithnomu seredovyschi [Psychological aspects of the development of personality tolerance in the educational environment]. *Psykholohiia osobystosti, Psychology of personality*, 1, 100-108. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58> [in Ukrainian].
- Zalanovska, L.I. (2019). Psykholoho-pedahohichni aspekty formuvannia tolerantnosti do roboty v umovakh inkluzyvnoi osvity [Psychological and pedagogical aspects of forming tolerance to work in inclusive education]. *Psychological journal*, 3, 180-193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.3.23.12> [in Ukrainian].
- Zozulia, I.V. (2018). Chy ye yevropeiskoiu Natsionalna politsiia Ukrainy? [Is the National Police of Ukraine European?]. *Forum prava, Forum of Law*, 3, 30-39. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_6.pdf. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1336836> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Черемський М. Толерантність освітнього середовища як умова творчого самовираження особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2018. № 2. С. 75–82. doi: 10.20998/2078-7782.2018.2.08.
- Федосєєва І. В. Соціально-психологічні чинники формування толерантності підлітків у сім'ї: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Луганськ, 2011. 21 с.
- Гриншпун І. Б. Понятие и содержательные характеристики толерантности. *Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика)*: сб. науч.-метод. ст. / отв. ред. С. К. Бондырева. М., 2003. С. 31–40.
- Канарова О. Роль вихователя у формуванні толерантності дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. № 1. С. 106–110. doi: 10.7905/нвмдпу.v0i14.1051.
- Кривошапка І. В. Актуальні проблеми виховання толерантності майбутніх викладачів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 3 (29). С. 21–29.
- Кустова Г. Феномен толерантності і механізми формування толерантності в умовах глобалізації. URL: http://istok.ucoz.ua/publ/fenomen_tolerantnosti_i_mekhanizmi_formuvannja_tolerantnosti_v_umovakh_glob_alizaciji_kustova_ganna/1-1-0-3.
- Остапенко А. К. Методичні засади використання інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх фахівців з освітнього менеджменту. *Вісник Черкаського університету*. 2018. № 8. С. 119–124. (Серія «Педагогічні науки»).
- Полудьонна Н. С. Ефективність інтерактивних методів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (компетентнісний підхід). *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ, 2019. С. 114–115.
- Promoting Tolerance. URL: <http://www.unesco.org>.
- Радченко М. А. Інтерактивні технології навчання в професійному становленні майбутніх спеціалістів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 34. С. 299–306.
- Рівчаченко О. А. Психологічне забезпечення формування комунікативної толерантності у працівників Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 136–144. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/index.php/psychped/article/view/895>.
- Семенів Н. М. Дослідження етнічної толерантності в студентському середовищі. *Молодий вчений*. 2019. № 3. С. 275–280. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58>.
- Семенова Л. М. Потенциал тренинговой технологии в формировании имиджологической компетентности будущего специалиста по рекламе и связям с общественностью. *Учёные записки Забайкальского государственного университета*. 2017. № 2. Т. 12. С. 105–111. (Серия «Педагогические науки»). doi: 10.21209/2542-0089-2017-12-2-105-111.
- Цвіркун Н. Ю. Формування толерантності у поліцейських. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)*. 2017. С. 293–295.
- Вязовец Н. В., Лаврова В. Л. Проблема психологической толерантности в системе школьного образования. *Журнал прикладной психологии*. 2003. № 2. С. 38.
- Яланська С. Психологічні аспекти розвитку толерантності особистості в освітньому середовищі. *Психологія особистості*. 2016. № 1. С. 100–108. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-3-67-58>.
- Залановська Л. І. Психолого-педагогічні аспекти формування толерантності до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Psychological journal*. 2019. № 3. С. 180–193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.3.23.12>.
- Зозуля І. В. Чи є європейською Національна поліція України? *Форум права*. 2018. № 3. С. 30–39. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2018_3_6.pdf. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1336836>.

Стаття надійшла до редколегії 29.07.2019

Rivchachenko O. – Ph.D in Law, Senior Lecturer of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Formation the Communicative Tolerance of the Policemen in the National Police of Ukraine through the Interactive Learning Tools

*The aspirations of the civil society are aimed at building the rule of law, establishing real democratic values of life, and understanding the importance of the focusing on a tolerance in various spheres of life. Creation the new police force as a service of the state requires to policemen to have a high moral and professional skills, strict discipline, teamwork skills, and to build the effective communications with a head office, colleagues and various categories of citizens. One of the most important professional qualities of a police officer is the general and communicative tolerance as the principle of the correctness and legality in the activity of the law enforcement system. The issue of the formation the communicative tolerance of police officers is a particular importance in the actual realities of a law enforcement rebooting and setting the new standards the professional activity. The **purpose** of the article is to identify the features of a psychological support the formation the communicative tolerance of the policemen of the National Police of Ukraine using an interactive training tools. **Methodology.** The methodological basis of our research was the principles of systematic and humanistic approaches; unity of consciousness, behavior and activity; dialectical connection of biological and social, used as separate general scientific and psychodiagnostic methods: questioning, conversation, testing. **Scientific novelty.** The researches were among the policemen of the National Police of Ukraine, who are trained at the Institute of command staff and advanced training of the National Academy of Internal Affairs. It included psychological diagnostics and analysis of a personal characteristics the communicative tolerance, to construct and conduct the educational classes through the interactive training tools, determining the psychological conditions for improving the effectiveness of the process. The results of diagnostics the level of development the general and communicative tolerance of the NPU's staff at the beginning the study the special discipline «Tolerance and non-discrimination of the police activity» enables lecturers to increase the effectiveness of studying and ensure the formation professionally important qualities of the police officers, in particular, the communicative tolerance. **Conclusions.** The communicative tolerance of the police officers of the National Police is an indispensable component of special professional training, contributes to the development of the personality of a professional, acts as a basis for professional skill and is the key to effective law enforcement activities. We consider appropriate introduction discipline «Tolerance and non-discrimination in the work of police officers» in the program of training of cadets of all specialties in higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Addressing the problem of forming the communicative tolerance of police officers requires the use of modern pedagogical forms and methods, which is why interactive teaching tools are fully appropriate. Then scientific researches is the study of psychological and pedagogical features for the activation the formation the communicative tolerance of the policemen of the National Police during the process the basic professional training and in the system of the professional training the staff.*

Keywords: communicative tolerance; personality of a professional; rights, freedoms of a man and citizen; personal development; training; interactive learning tools.